

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба кори диссертационии Ҳошим Иброгимов дар мавзӯи «Методикаи ташаккули салоҳияти хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути ҳалли масъалаҳои химиявӣ» барои дарёфти унвони номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.02- Назария ва методикаи таълим ва тарбия (химия).

Бо мақсади фароҳам овардани шароити мусоид дар соҳаи маориф, Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор барномаҳо ва модулҳои таълимиро таҳия кардааст, ки омӯзгорони ҳамаи муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олиро тавассути такмили ихтисос омода месозанд.

Бояд қайд кард, ки «Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон 30 июни соли 2012 таҳти рақами 334 тасдиқ шудааст, омадааст: «Дар тӯли 10 соли оянда, дар маҷмӯъ дар системаи маориф дигаргуниҳои кулӣ ба амал меоянд. Ин ба гузариш ба таълими салоҳиятдор бо мақсади баланд бардоштани рақобатпазирии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста аст.»

Бояд қайд кард, ки яке аз мушкилот дар назди омӯзгорон шарҳи мафҳумҳои «салоҳият» ва «салоҳият», маъно ва мундариҷаи онҳост ва ин баҳс сазовори тавачҷӯҳ аст, зеро таълими муосир пур аз ғояҳо ва усулҳои гуногуни таълим ва истифодаи онҳо барои рушд мебошад.

Бояд гуфт, ки муҳаққиқони ватанӣ дар соҳаи ташаккули назариявии муносибати босалоҳият дар соҳаи педагогикаи тоҷик таҳқиқоти ҷиддӣ мебаранд, аз ҷумла М.А. Абдуллоева, Ғ.Бобизода, И.Т. Қосимова, М.М. Турсунова, М.А. Абдусаматова, Н.А. Неъматов, М.М. Утаев, К.А. Азизова, М.Б. Сангинова, Б. Нарзуллоев, Т.А. Ашӯрова, Н.К. Метинбоева, С.Б. Боронова, Г.А. Қодирова, С.Туранов ва дигарон мебошанд.

Яке аз рукнҳои ташаккули шахсият ҷалби донишҷӯён ба корҳои зарурӣ ба нафъи ҷомеа мебошад. Дар дили хонандаи муосир бояд ҳисси меҳнатдӯстӣ ва меҳнатдӯстӣ парварида шавад. Аз ин сабаб, равиши салоҳиятнок бояд ҳадаф дошта бошад, ки хонандагон дониш ва малакаҳои зарурии дар амалия таҳияшударо дошта бошанд. Дар ин робита, ман мехоҳам қайд кунам, ки мавзӯи интихобкардаи Иброгимов Ҳошим «Методикаи ташаккули салоҳияти хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути ҳалли масъалаҳои химиявӣ» мавзӯи зарурӣ ва мувофиқ мебошад.

Рисолаи Иброгимов Ҳ. аз муқаддима, ду боб иборат аст (як боб аз 3 зербоб иборат аст), хулосаи боб, хулосаи асосӣ, хулосаи умумӣ, феҳристи адабиёт ва замима ва дар сарсухан ба рисола аз ҷониби муаллиф дар бораи мубрамияти масъала, ҳадафи таҳқиқот, алоқамандии мавзӯи таҳқиқот, мавҷудияти мушкилот ва ихтилофот, объект, мавзӯъ ва фарзия, инчунин ғояи пешбар, заминаи методологӣ, манбаъ ва усулҳои таҳқиқоти истифодашуда, навоари илмӣ, арзиши назариявӣ ва амалии таҳқиқот, эътимоднокӣ ва дурустии натиҷаҳо, апробация ва татбиқи натиҷаҳои тадқиқот баррасӣ карда мешаванд.

Тавре ки дар боло қайд кардем, рисола аз ду боб иборат аст, ки боби аввал: «Муаммои илмӣ-таҳқиқотии ташаккули салоҳиятҳои хонандагон дар машғулиятҳои химия» ва боби дуюм: «Корҳои озмоишӣ – таҳқиқотии ташаккули салоҳияти хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ оид ба методикаи ҳалли масъалаҳои химиявӣ» иборат аст.

Боби аввал аз се зербоб, яъне зербоби якум: Таърихи пайдоиши муаммои салоҳият, босалоҳиятӣ ва намудҳои он: нуқтаи назар ва тасаввурот», зербоби дуввум: «Салоҳиятҳои калидӣ ва салоҳиятҳои фанӣ дар сохтори курси химияи мактабӣ», зербоби сеюм «Ғояҳои асосии муносибати босалоҳият дар таълими химияи муассисаҳои

таҳсилоти умумӣ ва амалигардонидани он аз тарафи омӯзгор» иборат аст.

Дар боби якуми рисола Ҳ.Иброгимов маълумоти назариявӣ дар бораи муносибати салоҳиятнок ба омӯхтан ва зарурати тағйир додани он, ҷанбаҳои асосии татбиқи муносибати босалоҳият ва кор бо маводи таълимӣ дар курси химияи мактабӣ, ғояҳои асосӣ дар таълими химия бо назардошти муносибати босалоҳият ба раванди таълим асоснок карда шудааст.

Дар зербоби якуми боби якум маълумот дар бораи муносибати босалоҳият ба таҳсилот, зарурати тағйирот дар низоми таҳсилот, ҷанбаҳои манфӣ ва мусбӣ муносибати босалоҳият ба таҳсилот, хусусиятҳои равиши салоҳиятдор, омилҳои асосии таълими устувор оварда шудааст. Дар асоси маъхазҳои илмӣ ва луғавӣ, таърифи мафҳумҳои “салоҳият” ва “салоҳиятнокӣ”, инчунин фарқи байни ин мафҳумҳо; ғояи муносибати босалоҳият ҳамчун принсипи таълим дар асарҳои олимон, аз ҷумла олимони рус ба монанди А.М. Аронов, В.И. Байденко, В.А. Болотов, А.А. Вербицкий, М.Ф. Ефремова, Н.В. Кузмина, А.К. Маркова, Л.М. Митина, И.А. Зимняя, И.Д. Фрумин, А.В. Хуторской, П.Г. Шедровитский, Б.Д. Элконин, ғ. ва олимони тоҷик: М.А. Абдуллоева, М.А. Абдусаматов, К.А. Азизова, Т.А. Ашӯрова, Б.Х. Нарзуллоев, М.М. Утаев, М.Б. Сангинов ва дигарон маълумот оварда шудааст.

Дар зербоби дуюми боби якум, таҳлили салоҳиятҳои калидӣ ба мақсадҳои асосии таҳсилоти умумӣ, пешниҳоди сохтори таҷрибаи иҷтимоӣ ва таҷрибаи шахсият, ҳамчунин намудҳои асосии фаъолияти хонанда, ки ба ӯ барои азхуд кардани таҷрибаи иҷтимоӣ, гирифтани малакаҳои ҳаётӣ ва фаъолияти амалӣ дар ҷамъияти муосир имконият фароҳам меоранд, мақсадгузориву банақшагирии раванди таълим мавриди муҳокима қарор гирифта, оид ба шаклҳои гуногуни

супоришҳои таълимӣ корҳои амалӣ маълумоти мушаххас оварда шудааст.

Инчунин, дар зербоби сеюми боби аввал сарчашмаҳои илмию луғавиро таҳлил намуда, мафҳуми «муносибати босалоҳият» асоснок карда шудааст. Инчунин оид ба интиҳоб нақшаи умумии машғулияти таълими химия, истифода он баҳри ташаккули салоҳиятҳои хонандагон, тавассути чӣ сурат мегирад, ба чӣ бояд аҳамияти махсус дода шавад муфассал шарҳ дода шудаанд ва дар ҳолати зарурӣ бо мисолҳо тасвир карда мешаванд.

Боби дуюми рисола «Корҳои озмоишӣ – таҳқиқоти ташаккули салоҳияти хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ оид ба методикаи ҳалли масъалаҳои химиявӣ» аз се бахш иборат аст: бахши аввал: «Муносибати босалоҳият оид ба ҳалли масъалаҳои химиявӣ – аҳамият ва таснифоти онҳо», зерфасли дуум «Шаклҳои ташкилӣ таълим ва методикаи ҳалли масъалаи химиявӣ» ва зерфасли сеюм «Натиҷаи корҳои таҷрибавӣ - озмоишӣ ва методикаи ташаккули салоҳияти хонандагон дар ҳалли масъалаҳои химиявӣ» ном дорад.

Боби дуум дар бораи маълумот оид ба масъалаи таълимӣ, масъалаҳои химиявӣ, қобилияти эҷодӣ, озмоиш, тасаввурот, амсила (модел), оварда шуда, нишондиҳандаҳо, сатҳи ташаккулёбии қобилияти эҷодии хонандагони синфҳои 8 - 11 кушода дода, муҳтавою методикаи кори таҷрибавию озмоишӣ тавсиф ва натиҷаҳои он муфассал медиҳад.

Дар зербоби якуми ин боб дар бораи рисолаи Иброгимов Ҳ. маълумоти муфассал сарчашмаҳои илмӣ, методӣ ва луғавиро таҳлил намуда, мафҳумҳои «масъалаи таълимӣ», «масъалаҳои химиявӣ», «ҳалли масъалаҳои химиявӣ», «қобилияти эҷодӣ» ва «принсипҳои интиҳоби масъалаҳо» асоснок намуда, ғайр аз асарҳои илмии олимони хориҷӣ, асарҳои илмии олимони тоҷикро мавриди таҳқиқ ва инчунин андешаи худро оид ба ин масъалаҳо ибраз дошт.

Дар зербоби дуҷуми боби дуҷум маълумот дар бораи таълими ҳалли масъалаҳо ҳамчун яке аз методҳои самарабахши таълими химия, ки бо мақсади ташаккул додани қобилияти эҷодии хонандагон гузаронида шудааст, маълумот овардааст, ки боиси рушди қобилияти эҷодӣ гардиданд. Рисола дар асоси методология ва дастурҳои методӣ барои муаллимони химия барои синфи 8 -11 истифодашуда асос ёфтааст.

Чӣ тавре ки дар рисола қайд карда шуд, ҳалли масъалаҳо ҷузъи муҳимми раванди таълими химия аст. Ҳангоми мунтазам ҳал кардани намудҳои гуногуни масъалаҳо ба натиҷаҳои беҳтарин ноил гардидан мумкин аст. Бинобар ин коркарди низоми масъалаҳо дар раванди таълим ҷузъи муҳим ба ҳисоб меравад, зеро низоми масъалаҳо ба ноил гардидан ба беҳтарин натиҷаҳо дар муҳлати аз ҳама кӯтоҳ ва бо сарфи ҳадди ақалли неру мусоидат мекунад.

Инчунин дар зербоби сеҷуми боби дуҷуми рисола аз ҷониби Ибргимов Ҳ. аз тарафи муаллиф «озмоиш», «озмоиши педагогӣ», «истифодаи дастури ҳалли масъалаҳо», «усули занҷир» аз сарчашмаҳои илмӣ, луғавӣ ба таври васеъ баррасӣ гардида, роҳнамои фанни химия барои татбиқи стандарт, замима ба китобҳои дарсӣ, марҳилаи пешакии санҷиш, омодагӣ ба санҷиш, ҷамъбасти натиҷаи озмоиш, андешаҳои олимон дар ин масъалаҳо дар асоси тасдиқшуда ва илмӣ пешниҳод карда мешаванд маълумот аз маъхазҳои луғавӣ ва илмӣ бо хулосабарорӣ ҷамъбаст карда шудааст.

Бояд қайд кард, ки дар кори мазкур яке аз методҳои имконпазири таълими ҳалли масъалаҳо оид ба химия бо ёрии дастур, тестҳо оид ба химия ва методикаи нави «занҷир», ки унвонҷӯ таҳия кардааст, пешниҳод мегардад.

Дар таҳқиқоти таҷрибавию озмоишӣ тӯли солҳои хониши 2016-2019 ҳамагӣ 696 нафар иштирок намуд, аз ҷумла 341 нафар дар гурӯҳи озмоишӣ ташкилоти ҷамъиятии МИМ «Ворисони Сино» ва 355 нафар

дар гурӯҳи назоратии синфҳои хатмкунандаи МТМУ шаҳри Гулистон; МТМУ ноҳияи Конибодом; МТМУ ноҳияи Ашт ҷалб карда шуданд, корҳои таҷрибавӣ гузаронида шуданд.

Дар хулосаи боби дуюми рисола қайд карда мешавад: «Дар асоси натиҷаҳои ба дастомада мо ба хулоса мерасем, ки донишу маҳорату малакаҳо, ки хонандагон бо ёрии ин методика зимни таълими ҳалли масъалаҳо ҳосил мекунанд, аз устуворию пойдории кофӣ бархурдоранд, зеро хонандагон онҳоро баъди сипарӣ гаштани фосилаи калони вақт низ истифода мебаранд. Онҳоро хонандагони зергурӯҳҳои озмоишӣ нисбат ба хонандагони зергурӯҳҳои назоратӣ хубтар азхуд мекунанд.

Муҳимтар аз ҳама: «Донише, ки хонандагон ҳангоми кор бо методикаи нав мустақилона ба даст меоранд, дар шуури онҳо ҳифз шудааст, бинобар ин ба қадри кофӣ пойдор мебошад».

Албатта, бояд қайд кард, ки таҳқиқоти Иброгимов Ҳ. масъалаи ташаккул додани салоҳияти хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути ҳалли масъалаҳои химиявӣ пурра ҳалли худро наёфтааст, аммо корҳои анҷомдодашуда метавонанд барои таҳқиқоти илмӣ ва амалӣ оид ба салоҳиятҳо дар соҳаи таълим асос бошанд.

Ҳадафи асосии рисола асоснокии илмӣ ва омӯзгории ошкор сохтан ва интиҳоб кардани мундариҷа, шакл ва методҳои ташаккули салоҳиятҳои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути ҳалли масъалаҳои химиявӣ ва имкониятҳои истифодаи методикаи нав тибқи технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ҚТ мебошад ва аз маводи назариявӣ ва овардашуда маълум аст, ки рисолаи Иброгимов Ҳошим солҳои заҳмат ва натиҷаҳои назаррас ва чашмдошт ба даст оварданд.

Бояд қайд кард, ки ҳамаи ҳадафҳо ва вазифаҳои ба миён гузоштаи рисола ба даст оварда шуданд ва вазифаҳои ба миён гузошташуда пурра иҷро шуданд. Яке аз бартариҳои рисолаи илмӣ Иброгимов Ҳ. дар он

аст, ки самарабахшии методикаи «занчир» таҳиягардида ба ташаккули салоҳиятҳои хонандагон бо воситаҳои ҳалли масъалаҳои химиявӣ, бо натиҷаҳои назаррас пешниҳод шуданд.

Дар маҷмӯъ, рисолаи Иброгимов Ҳошим тавонист ба объекти таҳқиқот нигариста ва ҷанбаҳои гуногуни мавзӯи рисоларо баррасӣ кунад.

Таҳқиқоти гузаронидашуда ҳам аҳамияти назариявӣ ва ҳам амалӣ дорад ва натиҷаҳои он дар фаъолияти илмӣ ва таълимии мактабҳои миёнаи кишвар озодона истифода мешаванд.

Бояд гуфт, ки дар асоси рисола Иброгимов Ҳошим як қатор асарҳои илмиро ба таъб расонидааст, ки қисме аз онҳо аз соли таҳсили 2010-2011 дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ истифода мешаванд, аз ҷумла: роҳнамои фанни химия, барои омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ барои синфҳои 8 ва 9, инчунин китоби дарсии фанни Химия барои синфи 8 ва 9.

Боиси тазаққур аст, ки аз тарафи рисола навис вобаста ба мавзӯи таҳқиқотӣ 1 барномаи таълимӣ, 2 раҳнамо барои омӯзгор (синфҳои 8-ум ва 9-ум аз фанни химия), 2 ба китобӣ дарсӣ барои хонандагон (синфи 8-ум ва 9-ум аз фанни химия), 7 адад дастурҳо таълимӣ - методӣ, 5 адад тестҳои фанни химия (барои синфҳои 9, 10, 11), 5 адад мақолаҳои илмӣ, ки аз он 4 мақолаи илмӣ дар нашрияҳои тақризии бонуфузи тавсияшудаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 2 мақолаҳои илмӣ дар конференсҳои ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ ба нашр расонида шудааст.

Ҳамин тариқ, шумораи асарҳои илмӣ оид ба мавзӯи рисола 23 ададро ташкил медиҳад, ки 4 то дар маҷаллаи баррасишавандаи ҚОА дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия нашр шудаанд.

Натиҷаҳои таҳқиқот оид ба омӯзиш ва таҳқиқи методҳои ташаккули салоҳиятҳои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути ҳалли масъалаҳои химиявӣ манбаи зарурӣ ҳисобида мешаванд ва хулосаҳо ва натиҷаҳои аз рисола бадастомада, ҳангоми омӯзиши масъалаҳои гуногуни педагогӣ метавонад ҳамчун манбаи илмӣ истифода шавад.

Мақолаҳои тезис ва интишоршудаи рисола мазмуни рисолаҳо пурра инъикос мекунанд. Хулоса, нуқтаҳо ва нуқтаҳои асосии барои дифоъ пешниҳодшуда дар рисолаҳо пурра, муфассал инъикос ёфтаанд ва рисолаҳо як таҳқиқоти анҷомшуда ҳисобида мешавад.

Муваффақияти рисола аён аст, аммо илова бар ин муваффақиятҳо, камбудихо низ мавҷуданд, инҳо нишон дода мешавад:

1. Дар рисола ҳатоғиҳо ва ҳатоғиҳои имлоӣ мавҷуданд, ки албатта сабаби техникаи доранд, дар оянда докталаби дарёфти дараҷаи илмӣ ин камбудихоро бояд ба инобат гирад. Масалан, мафҳуми салоҳият баъзан ба ноҳунак дохил карда мешавад, дар баъзе ҳолатҳо бидуни ноҳунак. Албатта, ин ҳатоғиҳоро дар оянда ба эътибор гирифтани лозим аст.

2. Сарфи назар аз нуқсонҳои дар боло зикршуда, онҳо ҳама қисмананд ва арзиши илмии рисолаҳо коҳиш намедиҳанд.

Чанд суҳан оид ба фишурдаи диссертатсия оварда мешавад. Фишурдаи диссертатсия дар маҷмӯъ ба аслияти худ пурра мувофиқат мекунад ва он хулосаҳое, ки бо забонҳои тоҷикиву русӣ ва англисӣ оварда шудаанд, ба таври мухтасар бозгӯи диссертатсия аст.

Ҷоиз ба қайд аст, ки диссертатсияи Иброгимов Ҳошим таҳти унвони «Методикаи ташаккули салоҳияти хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути ҳалли масъалаҳои химиявӣ» ба ҳамаи талаботҳои Комиссияи олии Аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯӣ буда, муаллифи он барои дарёфти

унвони номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.02-Назария ва методикаи таълим ва тарбия (химия) сазовор доништа мешавад.

Муқарризи расмӣ,
доктори илмҳои химия,
и.в. профессор, директори
Институди илмию таҳқиқотӣ
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Раҷабов Сироҷиддин
Икромович

Имзои Раҷабов С.И.-ро
тасдиқ менамоям:
Сардори ШК ИИТ ДМТ

З. Раҳматуллоева

Маълумот барои тамос:
Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш.Душанбе, хиёбони Рудақӣ 17,
Телефон +992-37-227-88-95 (корӣ);
+992(90)460-04-60 (мобилӣ)
Почтаи электронӣ: ikromovich80@mail.ru